

Nr 141.

Av herr **Lindhagen**, *angående revision i visst syfte av gällande författningar rörande häradsallmänningar och andra genom kronans försorg tillkomna allmänningsskogar.*

Häradsallmänningarna förklarades redan av Gustaf I höra kronan till. Sedermera har, i anledning av allmogens ansökan, att häradsallmänningarna finge delas hemmansåborna emellan, Kungl. Maj:t genom resolution den 17 december 1734 förklarat sig finna betänkligt att samtycka till denna allmogens ansökan, enär häradsallmänningarna voro kronans tillhörighet. Genom en sådan delning skulle Kungl. Maj:t ej varda i stånd att hjälpa landet i allmänhet eller hava utväg till kyrkors, hospitalers, prästgårdars, boställens och andra publika byggnaders underhållande på skoglösa orter, ej heller att hjälpa allmogen eller andra med byggnadstimmer vid påkommande vådeld eller till andra tarv. Allmänningarna äro således icke hemmansägarnas tillhörighet. De hava ej heller blivit skattlagda, och vid hemmanens skattläggning har ej heller förmånen att äga del i allmänning inberäknats i skatten eller i deras mantal. Emellertid stadgar 1734 års lag i 16 kap. 1 § byggningsbalken, som i den delen ännu gäller, att häradsallmänning må de nyttja, som i häradet äro. Vidare föreskrives där, att på allmänningen må de, som ej hava sådant på egna ägor, njuta mulbete, timmer, ved, gårdsel, löv, näver, torrbast och annat, som där finnes, till egen nödortft, men ej något till annan upplåta eller sälja. Slutligen stadgades, att vill man hugga timmer, ved, gårdsel och stör, skulle det först givas vid tinget till känna och rätten pröva, huru mycket han tarvar, och sedan lov sökas hos Konungens befallningshavande, som i 14 kap. byggnadsbalken vore stadgat. Denna sista föreskrift är obestriddigen numera upphävd. På den tiden menades med dem, som voro i häradet, personer som hade i mantal satt jord. Men det var som sagt även bestämt, att endast de behövande skulle hava sitt tarv av allmänningen och icke de andra hemmansägarna.

Med anledning av en proposition år 1823 till rikets ständer beslöts emellertid, att äganderätten till häradsallmanningarna skulle i viss mening överföras från kronan till häradet. De voro dock i alla fall fortfarande allmän egendom. År 1824 utfärdade kammarkollegium ett cirkulär, vari förklarades, att hemmansägarna inom häradet skulle kunna få besluta, att allmanningarna skulle delas ut eller försäljas, och att behållningen antingen i skog eller i penningar sedan skulle delas ut på de särskilda mantalen. Detta skedde också med en del häradsallmanningar.

Många allmanningar finnas emellertid ännu kvar, och för dem gällde bestämmelserna i 1734 års lag, ända tills 1866 års skogsförordning kom ut. Då slog man om, och i stället för att endast de fattiga hemmansägarna, som icke hade någon skog, skulle få sitt virkesbehov ur allmanningen, bestämdes det, att avkastningen skulle tilldelas hemmansägarna efter mantal. Det vill säga, att de rikaste skulle få mest och de fattiga minst, ett typiskt utslag i smått av den etik, som under det gångna seklet varit vägledande för den europeiska statskonsten och slutligen mynnat ut i det så kallade världskriget. Detta är ock ett litet svenskt exempel på hur kronans jorddonationer för att hjälpa de obe-medlade i landet småningom förvandlats till inkomstkällor och spekulationsobjekt för de mera bemedlade.

Denna utveckling till förändring av förhållandet mellan de olika hemmansägarnas rätt i allmanning motsvaras av en liknande utveckling i förhållandet mellan hemmansägarna och den övriga ortsbefolkningen. Det var länge billigt, att den i mantal satta jorden fick fortfarande ensam åtnjuta förmånerna. Ty på denna jord voro de tyngsta bördorna lagda. Men på senare tider har inträffat, att grundskatterna avskrivits, att rustnings- och roteringsskyldigheten avskrivits, att den i mantal satta jorden vidare befriats från skyldigheten att bygga och underhålla kyrka, sockenstuga, prästgård, tingshus och häradsfängelset och att från den slutligen avlyftats skyldigheten att ensam bekosta vägar och broar, vilket allt lagts numera på samtliga skattskyldiga medlemmar inom häradet eller kommunen.

Här är ock kanske det enda fallet i svensk lagstiftning, där ännu mantalet spelar någon roll. Vid jordavsöndringar, som ju icke sättas i mantal såsom vid ägostyckningar, gå de avsöndrade delarna, även där det drives jordbruk med dem, förlustiga sina andelar i häradsallmanning, så att om en stor egendom genom avsöndring delas i småbruk, få dessa jordbruk ingenting av den allmanning, som donerats till detta jordbruk, utan endast den som behåller skogskomplexen, vanligtvis ett industridrivande bolag.

Under sådana förhållanden kan det för det första icke vara annat än billigt, att den lagstiftning, som tillagt den i mantal satta jorden vissa inkomster såsom vederlag för de från densamma numera avlyftade bördorna, ändras så, att även sagda inkomster tillfalla alla dem, på vilka dessa bördor nu blivit lagda. I själva verket kan det icke bero på annat än förbiseende, att så ej skett i sammanhang med den stora omläggningen i utgörandet av förenämnda onera. Detta förbiseende har redan i viss mån rättats för ett annat fall. Från jordavsöndringar, som varit befriade från nämnda bördor, ha i stället till stamhemmanen utgått avgälder, som delvis ansågos vara en ersättning till hemmanen för de pålagor, som sålunda vilat på dem. Dessa avgälder hava till nämnda del numera genom statsmakternas beslut avskrivits, därför att hemmansägarna blivit befriade från dessa pålagor.

En *andra* fråga är, huruvida ej häradsallmanningarna böra återföras, i någon mån åtminstone, att tjäna sitt ursprungliga ändamål, nämligen ett omedelbart tillgodoseende av ortsbefolkningens virkesbehov, när tillgång därtill på annat sätt saknades. Ett dylikt behov gör sig naturligtvis även nu ofta högeligen gällande från den jord- och skoglösa befolkningens sida, och mycket missnöje alstras genom att, med den nuvarande förvaltningen av allmanningarna, framställda anspråk därpå pläga avvisas. På många håll gör sig gällande en opinion, att allmanningarna böra återgå till kronan.

Förutom de från kronan härflytande häradsallmanningarna, som till större delen äro att finna i mellersta och södra Sverige, har vid avvittningarna inom Norrland och storskiftena inom Dalarne avsatts dels *inom lappmarkssocknar vissa sockenallmanningar* och dels *inom Dalarne vissa samfällighetsskogar*, de senare kallade i regeln besparingsskogar, av vilka en finnes även uti Gävleborgs län. För dessa gäller också, att förmånerna av skogarna i allmänhet tillfalla den i mantal satta jorden. Genom administrativ föreskrift har emellertid bestämts, åtminstone för de flesta av dessa skogar, att, därest avkastningen beslutes skola användas för sådant kommunalt ändamål, för vilket kommunens medlemmar enligt lag äro underkastade uttaxering, sådant användande dock ej får ske, med mindre hela utskyldsbeloppet för samma ändamål och således jämväl den del därav, som belöper på icke jordägande medlemmar av kommunen, tages av fondens avkastning.

Till den befolkning, som i allmänhet icke åtnjuter någon fördel från dessa genom kronans tillskyndelse uppkomna allmanningsskogar, hör numera också den i vår tid alltmer växande stora klassen jordbrukare och

lägenhetsägare, som bekommer sin jord genom jordavsöndring, vilken jordstyckning, som bekant, ej åsättes mantal. En icke ovanlig företeelse är, att stora egendomar inköpas på spekulation, varefter den odlade marken genom jordavsöndring utstyckas till småbruk och lägenheter. Den återstående delen av egendomen, väsentligen skogsmark, kommer att på detta sätt få sig tillagd den ursprungliga egendomens hela andel i häradsallmänningsens på orten avkastning. Denna utveckling strider mot häradsallmänningsarnas ursprungliga syfte och såsom det synes även mot en sund och förnuftig ordning.

Slutligen må här framhållas en *tredje* omständighet, som kräver beaktande. Beslutanderätt i allmänningsarnas angelägenheter liksom andel i avkastningen äger också rum efter de olika delägarnas innehavda mantal. De stora egendomarerna hava således ett stort övervälde, vilket är särdeles överklagat av de många mindre delägarna. Oavsett de olika meningarna, som tilläventyrs kunna yppas om befogenheten att utsträcka delägarnas antal på sätt ifrågasatts till även andra än ägare av i mantal satt jord, borde det vara uppenbart, att det inbördes maktförhållandet mellan de nuvarande delägarna behöver en tidsenlig reglering såväl i fråga om rösträtts utövning som åtnjutande av andel i avkastningen. I sistnämnda avseende är det skäl att även här söka tillgodose, såsom avsikten ursprungligen varit, främst dem, som hava behov av understöd. Beträffande åter beslutanderätten, kan det väl ej betraktas annat än som en glömska, att icke åtminstone de senaste kommunala rösträttsreformerna fått en motsvarande tillämpning på beslutanderätten över allmänningsarnas förvaltning och avkastningens användning. Detta är jämväl ett stort bekymmer mångenstädes för de mindre delägarna. Ännu är ingenting åtgjort trots mångahanda påminnelser.

Motioner mer eller mindre i förenämnda syfte väcktes vid riksdagarna 1910, 1914 och 1915. De vunno åtskilligt understöd, men förkastades av majoriteterna, som på vederbörande utskotts förslag kringgingo sakens kärnpunkt, de ovan utvecklade förändrade förhållandena utan någon ingående diskussion om desamma.

Även år 1919 väcktes en sådan framställning med enahanda resultat och under åberopande, att resultatet av avgivna kommittéuttalanden borde avvaktas. Dessa kommittéer voro skogslagstiftningskommittén och den norrländska skogsvårdskommittéen. Båda bibehålla emellertid de förhållanden, mot vilka dessa framställningar riktat sig. Den förstnämnda kommittén särskilt föreslår fortfarande, att rösträtten vid häradsallmänningsarnas förvaltning skall ske efter det oförmedlade mantalet, samt att behållen avkastning skall emellan samtliga delägare fördelas efter

deras delaktighet i allmanningen. Det synes väl påkallat, att riksdagen, om den har en annan uppfattning, just på grund av dessa betänkanden till regeringen framför densamma. I övrigt åberopas de skäl, som av motionären gent emot jordbruksutskottet anfördes vid överläggningen i första kammaren den 8 mars 1919.

Det hemställes alltså:

att riksdagen ville hos regeringen anhålla:

1) att vid revision av författningarna om häradsallmänningar måtte övervägas

att deras avkastning må efter rättvisa grunder komma ortsbefolkningen i sin helhet till godo;

att, därest detta ej kan bifallas, behålla avkastningen må enligt de ursprungliga stadgandena i 1734 års byggnadsbalk i första rummet tilldelas de hemmansägare, som på egna ägor ha brist på »mulbete, timmer, ved, gårdsel, löv, näver, torrbast och annat» och ej såsom numera mest de rikaste delägarne, samt ägare av jordavsöndringar lika väl som ägare av i mantal satt jord,

att i häradsallmänningars förvaltning ärendena må avgöras efter lika rösträtt såsom numera gäller för kommunala val och avgöranden; samt

2) att enahanda övervägande måtte äga rum beträffande andra genom kronans försorg tillkomna allmänningsskogar.

Stockholm den 22 januari 1920.

Carl Lindhagen.